

Azərbaycan dövlətinin ana dili dərsləri və Milli Akademiyanın növbəti vəzifələri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 5 yanvar tarixində yerli televiziya kanallarına verdiyi müsahibə ölkəmizdə geniş əks-səda doğurmuşdur. Müsahibədə müstəqil dövlətimizin beynəlxalq və regional miqyasda tutduğu mövqenin, apardığı məqsədyönlü siyasətin, qazandığı nailiyyətlərin real və geniş mənzərəsi canlandırılmışdır. Dövlətimizin rəhbərinin müsahibəsi müstəqil və müasir Azərbaycanın dünya miqyasındakı yerinin və mövqeyinin, ölkə başçımızın siyasi iradəsinin və strategiyasının dolğun və məzmunlu ponoramıdır.

Müsahibədən görünür ki, Prezident İlham Əliyevin gündəliyində sülh və təhlükəsizlik məsələləri xüsusi yer tutmuşdur. Cənab Prezident haqlı olaraq “Azərbaycanın döyüş meydanında əldə etdiyi parlaq qələbəyə Vaşinqtonda siyasi müstəvida, ... dünyanın bir nömrəli ofisində siyasi möhtür vurulmasını, Sülh müqaviləsinin müddələrinin parafanmasını” müstəqillik tariximizdə yaddaqalan hadisələrdən biri, bəlkə də birincisi” hesab etmişdir. Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin iştirakı ilə Ağ Evdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın iştirakı ilə strateji tərəfdaşlıq xartiyasının hazırlanması üçün işçi qrupunun yaradılması, Zəngəzur dəhlizinin açılmasına real təminat alınmasına dair razılaşmaların əldə olunması da 2025-ci ilin ölkəmiz üçün əhəmiyyətli bir mərhələ olduğunu göstərir.

“Biz güclü olmalıyıq” tezisi cənab Prezidentin yerli televiziya kanallarına verdiyi müsahibənin ana xətlərini müəyyən edir. Bu baxımdan Prezident İlham Əliyevin müsahibəsindəki Çin Xalq Respublikası ilə Strateji tərəfdaşlıq haqqında Birgə Bəyannamənin imzalanması, D-8 Təşkilatının, Mərkəzi Asiya Məşvərət Şurasının təməli qüvvəli üzvü seçilməyimiz, Xəzər dənizinin dibi ilə fiber-optik kabelin çəkilməsinə dair Azərbaycan-Qazaxıstan və Özbəkistan arasında müqavilə imzalanması, Xankəndidə EKO-nun və Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının Zirvə Görüşünün təşkil edilməsi 2025-ci ilin siyasi gündəminin əsas sahifələrini təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 2025-ci ilə yekun vurarkən daim xüsusi olaraq vurğuladığı “kim güclüdür o da haqlıdır” gerçəkliyindən çıxış edərək, siyasi prosesləri təhlil edib dəyərləndirmişdir. Bu məqamda müsahibədə səsləndirilən dünya ölkələri ilə iqtisadi əməkdaşlıq, Türk Dövlətləri Təşkilatı ölkələri ilə hərbi əməkdaşlığın genişləndirilməsi, Kibertəhlükəsizlik sahəsindəki yeni imkanlarımız ötən ilin böyük nailiyyətlərdir.

Ölkəmizin daxilində gedən proseslərin Azərbaycan cəmiyyətinə çatdırılması da cənab Prezidentin müsahibəsində xüsusi yer tutur. Bakı şəhərinin əhatə etdiyi ərazidə 2 500 kilometrlik yol çəkilməsi, yaxın illərdə 10 metrostansiyasının tikiləcəyi, Qarabağda və Şorqi Zəngəzurdə uğurla həyata keçirilmiş sosial-iqtisadi layihələr, Zəngəzur dəhlizi sahəsində atılmış addımlar, Naxçıvanın Baş planının icra edilməsinə başlanılması və sair bu ilin də yüksək səviyyədə ölkəmizin inkişafına mühüm töhfələr verəcəyini proqnozlaşdırmağa imkan yaradır.

Qalib ölkənin qalib lideri olan Prezident İlham Əliyev islahatçı dövlət rəhbəridir. İlk dəfə Qarabağ bölgəsində təbiiq edilən xüsusi nümayəndəlik və Naxçıvan Muxtar Respublikasında təbiiq edilən səlahiyyətli nümayəndəlik institutları Prezident İlham Əliyevin Azərbaycanda dövlət idarəçiliyinə gətirdiyi yeniliklərdir. Azərbaycanın televiziya kanallarına verilmiş müsahibədə dövlət idarəçiliyinin təkmilləşdirilməsi sahəsində irəli sürülən müddəalar yaxın gələcəkdə struktur islahatlarına dair yeni yanaşmaların baş verəcəyinin anonsu ola bilər.

Prezident İlham Əliyev müsahibəsində müasir cəmiyyətin inkişafındakı xüsusi rolunu və mühüm əhəmiyyətini nəzərə almaqla, dünya nizamı və ölkə realitələri ilə birlikdə elm və təhsil məsələlərini bir daha ictimaiyyətin diqqət mərkəzinə çəkmişdir. Cənab Prezidentin Azərbaycan cəmiyyətinə ünvanladığı aşağıdakı mətləblər elm və təhsil vasitəsilə yeni inkişafa nail olmağın siyasi düsturudur: «Mən, bunu dəfələrlə demişəm, bir daha deyirəm, ... inkişaf etmiş ölkələrin inkişafı ancaq zəka, ağıl, təhsil, elmə bağlıdır, neftlə, qazla yox. Baxın, neftlə, qazla zəngin olan ölkələrin və inkişaf etmiş ölkələrin vəziyyətinə... Onların texnologiyaları haradan gəlir? Onların özləri onları

İsa HƏBİBBƏYLİ
AMEA-nın prezidenti, akademik

idarə edir? Yox, o beyin mərkəzlərindən, texnoloji mərkəzlərdən gəlir. O da nəyə bağlıdır? Təhsilə, elmə. Ona görə də biz bu istiqamətdə fəal işləməliyik... Bütün bu amillər bir məqsəd güdür ki, cəmiyyət savadlı və bilikli olsun. Ancaq o halda biz uzunmüddətli inkişafa nail ola bilirik”.

Bu baxımdan yanaşdıqda son vaxtlarda Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyinin xətti ilə tabeliklərində olan elmi-tədqiqat institutlarında optimallaşdırma üzrə aparılan islahatların yeni tarixi şəraitdə elmin və təhsilin inkişafını təmin edə biləcək mühüm addımlar kimi qiymətləndirilə bilər. Eyni zamanda da Elm tarixi və Qafqazşünaslıq institutlarının fəaliyyətinə xitam verilməsi, ayrı-ayrı elmi-tədqiqat institutlarında lazımsız şöbələrin bağlanması, müəyyən ixtisarlarnın aparılması yeni tarixi dövrün çağırışlarına xidmət edən yeni struktur vahidlərinin yaradılması da Elm və Təhsil Nazirliyində aparılan islahatlarla bir-birini tamamlayan proseslərdir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin müstəqil dövlətçilik və Azərbaycançılıq təlimində ana dili – dövlət dili məsələsi

sirlərdən qorunub saxlanması və daxili imkanlar hesabına zənginləşdirilməsinin dövlət siyasətinin əsas müddəalarından biri olduğunu bəyan etmiş, yad kəlmələrdən yersiz ifadəni sərbəst şəkildə “təxribat” adlandırmışdır. Dövlət rəhbərimizin yanvarın 5-də yerli televiziya kanallarına verdiyi müsahibədə Azərbaycan dilinin qorunub inkişaf etdirilməsi məsələsinə yenidən gündəmə gətirməsi bu faktorun ölkənin və xalqın taleyində və təkamülündə nə qədər məsuliyyətli rol oynadığını bir daha nümayiş etdirir. Cənab Prezidentin həmin müsahibəsindəki Azərbaycan dili mövzusu Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyində bu istiqamətdə irəli sürdüyü mülahizələrin daha da genişləndirilmiş, “çərçivələri daha da açılmış” və əsaslandırılmış davamıdır. Dil məsələsinə arıdıclı münasibəti İlham Əliyevin müstəqil dövlətçilik və milli kimliklə bağlı olan Azərbaycan dili siyasətinin davamlı və dönməz olduğunu göstərir. Azərbaycan dilinə haqlı olaraq “dövlətin əsas atributlarından biri” kimi xüsusi əhəmiyyət verən Prezident İlham Əliyevin Azərbaycan dilinin statusuna, qüdrətinə, zənginliyinə və ahəngdarlığına verdiyi yüksək

həmişə xüsusi aktuallığa və əhəmiyyətə malik olmuşdur. Daha doğrusu, ana dili – dövlət dili siyasəti ölkəmizin azərbaycançılıq siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən biridir. Hələ 2015-ci ildə Milli Elmlər Akademiyasının 70 illik yubileyində Prezident İlham Əliyev çıxış edərkən Azərbaycan dilinin saflığının qorunması və xarici kəlmələrdən yersiz istifadə edilməsinin qarşısının alınması haqqında problemlərin olmasına dair mülahizələrini geniş ictimaiyyətə çatdıraraq demişdi: “Bizim bütün fəaliyyətimizin əsasında Azərbaycan dili dayanır... Bu gün bəzi hallarda görəndə ki, dilimizə xaricdən müdaxilələr edilir və bəzi hallarda bu müdaxilələr Azərbaycanda da dəstək qazanır, bu məni doğurdanda çox narahat edir... Əlbəttə, bizim vətəndaşlar, xüsusilə gənc nəsil nə qədər dil bilsələr o qədər yaxşıdır. Ancaq ilk növbədə öz ana dilini bilməlidirlər. Digər tərəfdən imkan verməməlidirlər ki, ana dilimizə yad kəlmələr daxil olsun. Bəzi ictimai xadimlərin hökumət üzvlərinin çıxışlarında, bəzi televiziya verilişlərində, Milli Məclisdə eşidərkən ki, kənar kəlmələrdən istifadə olunur. Buna ehtiyac yoxdur”.

Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyində də Prezident İlham Əliyev Azərbaycan dilinin saflığının, xarici tə-

kəlmələr – onlar dilimizi zənginləşdirmiş və o kəlmələri istifadə edənləri daha ağıllı etmir... Xarici kəlmələr dilimizi pozur, zənginləşdirmir və milli kimliyimizi də sarsıdır, damcı-damcı, yavaş-yavaş... Dil əldən gedəndən sonra, yaxud da ki, pozulandan sonra, ya da başqa dilə tamamilə uyğunlaşandan sonra, onda milli kimlik də gedəcək, ondan sonra dövlətçilik də gedəcək, ondan sonra, Allah ələməsin, ölkəmizdə necə dəyərlər, böyük fəlakətlə üzləşə bilər. Ona görə də dilimizi qorumaq hər birimizin vəzifəsidir. Bunu mən əminliklə deyirəm və hamını bu mübarizəyə dəvət edirəm”.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin dövlət dilimiz haqqında böyük həyəcanla meydana qoyduğu aydın mövqə xalqımızın böyük mütəfəkkirlərinin bir neçə əsr ərzində uğrunda mübarizə apardıqları ana dili mücadiləsinin yeni tarixi dövrəki daha aydın və qətiyyətli nümunəsidir. Azərbaycanın yazıçı və şairlərinin ana dili uğrunda ədəbiyyat və mətbuat cəbhəsində apardıqları mübarizəni Prezident İlham Əliyev dövlət səviyyəsinə qaldırmışdır.

Ana dilinin qorunub saxlanması, mövqeyinin möhkəmləndirilməsi, daxili imkanlar hesabına zənginləşdirilməsi yollarının və vasitələrinin elmi cəhətdən müəyyən edilməsi, xalqımıza çatdırılması Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının, xüsusən də humanitar və ictimai elmlər üzrə elmi-tədqiqat institutları əməkdaşlarının müqəddəs borcu və vəzifəsidir. Azərbaycan dilinin qrammatik əsaslarının elmi şəkildə tədqiq edilib öyrənilməsi, yeni nəsilə nəminməsi son yüz illiyin ən mühüm nailiyyətlərindən biridir. Bununla belə, humanitarlıq tədqiqatlarında, dilçilik araşdırmalarında elmi-nəzəri yanaşmalarla bərabər, ana dilinin müqəddəs sərvəti kimi qorunub saxlanması, zənginləşdirilməsi, yun təsirlərdən mühafizə olunması və daxili imkanlar hesabına inkişaf etdirilməsi üsullarının, vasitələrinin müəyyən edilib xalqa çatdırılması, lazım gələrsə, vətəndaş narahatlığını ifadə edən həyəcan təbəllərinin çalınması daha ayıq-sayıq olmaq sahəsində elmi müəssisələrin, alimlərin üzərinə daha məsuliyyətli və

nəticəsində meydana çıxmış mühüm xidmətdir. Hazırda Dilçilik İnstitutunda yeni Orfoqrafiya lüğəti tamamlanmaq üzrədir. Orfoepiya lüğəti üzərində isə iş davam etdirilir. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətinə də ciddi ehtiyac vardır.

Məlum olduğu kimi, düzgün yazı və normal tələffüz nitq mədəniyyəti məsələsini ön mövqeyə çıxarır. Bunu nəzərə alaraq, AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutundakı “Müasir Azərbaycan dili” şöbəsinin bazasında “Müasir Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti” şöbəsinin yaradılmasını təklif edirik. Bu, hazırda müzakirə edilən ədəbi dil normalarına əməl edilməsi sahəsindəki mövcud başlıqların aradan qaldırılmasına elmi-əməli köməyin ifadəsi ola bilər. Fikrimcə, əvvəllər ali məktəblərin filologiya fakültələrində tədris edilən “Nitq mədəniyyəti” fənninin bərpə edilməsi də faydalı olar.

Hazırda terminoloji lüğətlərin rəqəmsallaşdırılması, Milli Terminologiya Korpusunun yaradılması, geniş istifadə üçün onlayn lüğətlərin yaradılması zərurəti meydana çıxmışdır. Dilçi alimlərimiz bu məsələlər ətrafında düşünüb-düşümlü, əməli addımlar atmalıdırlar.

Fikrimcə, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin nəzdindəki Terminologiya Komissiyasının tərkibinə də yenidən baxılması və fəaliyyətinin canlandırılmasının da zamanı çatmışdır.

Prezident İlham Əliyevin yanvarın 5-də yerli televiziya kanalları qarşısında “Sizin üçün torpaq nədir” sualına cavab verərkən torpaq haqqında dediyi çoxmənalı ürək sözləri ölkə rəhbərimizin müstəqil dövlətçilik və azərbaycançılıq baxışlarının obrazlı və ümumiləşdirilmiş ifadəsindən ibarətdir: “Bilirsiniz, bizim hamımız üçün torpaq anlayışı, ilk növbədə, itirilmiş torpaqlarla bağlı idi... Vətən müharibəsi dövründə torpaq mənim üçün hər azad edilmiş kəndin təmsilində, necə dəyərlər, ortalığa çıxırdı və hər bir şəhidin şəhid olduğu yer torpaq idi mənim üçün... Hər dəfə bayrağımız bir kəndə, bir şəhərə sancılındı mənim üçün Azərbaycan məhz o torpaq idi. Nə deyim, noyabrın 8-dən sonra nəzarətdə olmayan torpaq mənim üçün Azərbaycan idi. O torpağı qaytarmaq necə?.. Amma mənim üçün torpaq o, vaxt o idi, Azərbaycan o idi. Azərbaycan o idi, Xankəndi idi, Xocalı idi, o da artıq azad olundu.

İndi necə dəyərlər, torpaq deyəndə, sözün düzü, mən daha çox torpağın keyfiyyətinə baxıram, harada daha münbit torpaq var, harada yaxşı əkin aparmaq olar. Qarabağa gedəndə baxıram, görürəm, orada qara torpaqdır. Deyirəm, nə gözəl məhsuldar torpaqdır. Artıq o torpaq anlayışı, yəni o zədəli, yaralı torpaq anlayışı yoxdur... Çünki artıq sülh dövrüdür, quruculuq dövrüdür. Biz bu dövrü yaşayırıq... Hər an torpağımızı müdafiə etmək üçün güclü olmalıyıq, hazır olmalıyıq, və əminəm ki, bundan sonra heç vaxt bir qarış torpağımız heç kəsin tapdığı altına düşməyəcək. Bunun üçün güc var, xalqın birliyi var, güclü Azərbaycan dövləti var”.

Bu müdrik və dərinmənalı sözlər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ölkəmizin televiziya kanallarına verdiyi müsahibənin möhtəşəm və ümumiləşdirilmiş yekunudur. Bu, ana torpaq haqqında dövlət başçısı səviyyəsində verilmiş vətənpərvərlik dərsləridir. Bu qısa və lakin çox mənalı fikirlər – Ana torpaq haqqında manifestdir. Prezident İlham Əliyevin torpaq sevgisi və torpağı qorumaq andı hər bir Azərbaycan vətəndaşı üçün nümunədir. Ana dilini qorumaq və inkişaf etdirmək də Ana torpaq fəlsəfəsinin üzvü tərkib hissəsidir.

Bu gün Azərbaycan elmi və Milli Elmlər Akademiyasının alimləri Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə elmi fikrin daha da inkişaf etdirilməsi, elmin ölkəmizin inkişafına daha çox xidmət etməsi, milli-mənəvi dəyərlərin dərinlən mənimlənməsi, yeni elmi nəsilərin hazırlanması yollarında dönmədən çalışaraq, özlərinin məsuliyyətli tədqiqatçılıq vəzifələrini və vətəndaşlıq borclarını yerinə yetirmək üçün səfərbərdirlər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevi AMEA-nın kollektivi adından əmin etmək istəyirəm ki, dövlət başçımızın AMEA-nın 80 illik yubileyindəki nitqində və Azərbaycanın yerli televiziya kanallarına verdiyi müsahibədə səsləndirilən fikirlər, qarşısı qoyulmuş vəzifələr, irəli sürülmüş çağırışlar alimlərimiz, elmi-tədqiqat müəssisələrimiz tərəfindən dönmədən həyata keçiriləcəkdir. Ana dilini qoruyub inkişaf etdirmək hər bir vətəndaşın işi olsa da, hamıdan çox Azərbaycan alimlərinin borcu və vəzifəsidir.

zifələr düşür. Azərbaycan elmi ana dilinə – dövlət dilinə münasibətdə alim zəhmətkeşliyi ilə bərabər, vətəndaş narahatlığını da ifadə etməyə borcudur. Çünki ana dili – ana Vətən və Ana torpaq deməkdir. Elm, təhsil və ədəbiyyat sahəsindəki xüsusi əhəmiyyətini nəzərə almaqla AMEA Azərbaycan Yazıçılar Birliyi ilə də Azərbaycan dili müzakirələri keçirməyi planlaşdırır. Alimlərimiz xaricdə Azərbaycan dilini proqramlarında da yaxından iştirak etməlidirlər. AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda professor Mayıl Əsgərovun hazırladığı “Salam, Azərbaycan dili” proqramı və çap etdirdiyi eyniadlı dərs vəsaitləri bu cəhətdən faydalı ola biləcək hazır materiallardır.

Azərbaycan dilinin saflığının qorunması istiqamətində AMEA-da atılmış addımlar haqqında da bəzi məlumatları diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm. Bu baxımdan, ilk növbədə, lüğətçilik haqqında bir neçə söz demək lazımdır. Bu sahədə Akademiyada davamlı və dayanıqlı ənənə vardır və həmin ənənə bu gün də davam etməkdədir.

Son illərdə ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi irsinin ləksiz tərkibinə dair çap edilmiş izahlı lüğəti yüksək qiymətə layiqdir. Azərbaycan Dilinin ikicildlik frazeoloji lüğəti də çoxillik böyük zəhmətin